

UDK 811.163.42.09 Jonke, Lj.
929 Jonke, Lj.
Stručni članak
Primljen: 1. 3. 2007.
Prihvaćen za tisak: 4. 10. 2007.

IVO PRANJKOVIĆ
Filozofski fakultet u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb

STOGODIŠNJICA LJUDEVITA JONKEA

U povodu stogodišnjice rođenja Ljudevita Jonkea prikazuje se njegov život i njegovo djelo. Zaključeno je da je upravo nenadomjestiva uloga Ljudevita Jonkea kao vrhovnog autoriteta u standardnojezičnim i jezičnopolitičkim pitanjima u Hrvatskoj od pedesetih do sedamdesetih godina prošloga stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: *Jonke, hrvatski standardni jezik, časopis Jezik.*

Krajem srpnja ove godine navršava se okruglo stoljeće od rođenja prof. dr. Ljudevita Jonkea, jednoga od najvažnijih kroatista jezikoslovnoga usmjerenja u drugoj polovici 20. stoljeća, uglednoga akademika, dugogodišnjeg predstojnika Katedre za suvremeni hrvatski književni jezik (danas Katedre za hrvatski standardni jezik) Odsjeka za kroatistiku (nekada Odsjeka za jugoslavenske jezike i književnosti) Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, urednika časopisa *Jezik*, još uvijek jedinog glasila za kulturu hrvatskoga jezika, ravnatelja Instituta za lingvistiku i Instituta za jezik JAZU te predsjednika Matice hrvatske (baš u vrijeme njezina utruća 1971. godine).

Prof. dr. Ljudevit Jonke rođen je u Karlovcu 29. srpnja 1907. godine. U rodnom gradu završio je pučku školu i gimnaziju, a zatim je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1925. upisao, a 1929. diplomirao historiju južnoslavenskih književnosti, hrvatski jezik sa staroslavenskim te narodnu historiju s ruskim i latinskim jezikom. Poslije toga bio je dvije godine (1930.-1932.) na studijskom boravku u Pragu (na Karlovu sveučilištu). U vrijeme toga studijskoga boravka bavio se uglavnom književnopovijesnim temama te počinje prevoditi s češkoga. God. 1933. do 1940. profesor je na sušačkoj gimnaziji. U Zagreb prelazi 1940., a već 1942. biran je za asistenta profesoru Ivšiću na Filozofskom fakultetu. God. 1944. obranio je doktorsku disertaciju (*Dikcionar Karlovčanina Adama Patačića*). Od 1945. predaje na Filozofskom fakultetu češki jezik i književnost, a od 1949. suvremeni hrvatski književni jezik na novoosnovanoj katedri, kojoj je 23 godine bio i predstojnik, od izbora za docenta (1950.) pa sve do umirovljenja (1973.). Od pedesetih godina počinje se sustavno baviti i proučavanjem povijesti hrvatskoga jezika od preporoda do kraja 19. stoljeća, posebnu pozornost posvećujući djelatnosti glavnih predstavnika zagrebačke filološke škole Adolfa Vebera Tkalčevića i Bogoslava Šuleka. Važan je podatak iz života prof. Jonkea da 1952. postaje glavni urednik časopisa *Jezik*. Bio je također sudionik novosadskoga dogovora, urednik i jedan od stilizatora novosadskoga pravopisa iz 1960. godine te jedan od urednika *Rječnika*

hrvatskosrpskoga književnog jezika (tzv. adoka) iz 1967. godine. Od brojnih njegovih knjiga, studija, rasprava, članaka i sl. najvažnija je svakako knjiga iz 1964. godine, koja će već sljedeće godine doživjeti drugo, prošireno izdanje, pod naslovom *Književni jezik u teoriji i praksi* (u njoj je objavljena i većina rasprava koje će ovdje biti spomenute, a odnose se bilo na hrvatski standardni jezik bilo na povijest jezika u 19. stoljeću). God. 1971. Jonke je doživio težak politički slom, 1973. je umirovljen, a nedugo zatim i umro u Zagrebu (1979.).

Kao što je rečeno, jedno od područja Jonkeova rada jest i područje književnosti i prevođenja. Osobito se puno bavio proučavanjem, populariziranjem i prevođenjem češke književnosti. Pisao je manje ili više opširno o K. Čapeku, J. Wolkeru, J. Hašek, J. Nerudi, a prevodio je I. Olbrahta, J. Hašeka, B. Němcovu, J. Nerudu i druge. Bavio se također, posebice u početku svoga znanstvenog rada, i temama iz hrvatske književnosti. Pisao je primjerice o Vrazovoj korespondenciji u Muzeju Kraljevine Češke i o Mažuranićevu epu *Smrt Smail-age Čengića*.

Prekretnicu u sustavnijem Jonkeovu bavljenju znanstvenim radom u području jezikoslovlja predstavlja spomenuta njegova doktorska disertacija, obranjena 1944., a objavljena 1949. U njoj se minucioznom i strpljivom analitičkom obradom izvlači iz zaborava vrlo važno leksikografsko djelo (kajkavski *Dikcionar Adama Patačića*), dragocjeno za kulturnu i jezičnu povijest Hrvata u 18. stoljeću. Tom je disertacijom inicirano i Jonkeovo kasnije bavljenje poviješću hrvatskoga jezikoslovlja.

Spomenuto Jonkeovo bavljenje lingvističko-filološkim nastojanjima u 19. stoljeću vrlo je važno pored ostaloga i zato što pobjedom hrvatskih vukovaca krajem toga stoljeća nepravedno padaju u zaborav vrlo važna i lingvistički relevantna dostignuća predstavnika zagrebačke filološke škole te zbog toga što je Jonke bio prvi koji je na tu činjenicu uvjerljivo i konkretno upozorio. Autor vrlo vrijedne monografije o Lj. Jonkeu kolega Marko Samardžija podijelio je Jonkeova istraživanja jezikoslovne problematike 19. stoljeća u tri dijela. Prvomu pripadaju radovi koji se odnose općenito na razvoj standardnoga jezika i na procese njegove standardizacije (npr. "Jezična problematika u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda", "Osnovni problemi hrvatskog književnog jezika u 19. stoljeću", "Ideološke osnove zagrebačke filološke škole", "Bečki književni dogovor" i sl.), drugomu rasprave konkretnije naravi koje se odnose na pojedina gramatička i pravopisna pitanja (npr. rasprave posvećene refleksima jata, genitivu množine ili samoglasnome *r*), a trećemu monografske obrade pojedinih filologa 19. stoljeća (posebno one pod naslovima "Veberove zasluge za naš književni jezik", "Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji" te "Slavenske pozajmljenice u Šulekovu Rječniku znanstvenog nazivlja").

Ipak, problematika hrvatskoga standardnog jezika i pitanja vezana za njegovo normiranje u središtu su Jonkeove pozornosti od pedesetih godina pa sve do smrti. Jonke se bavio normiranjem i kodificiranjem standardnoga jezika općenito (posebno u raspravi "Problemi norme hrvatskoga književnog jezika u sinkronijskom i dijakronijskom aspektu"), naglasnom problematikom (npr. "Akcentatska problematika hrvatskosrpskoga jezika danas"), problematikom riječi stranoga podrijetla (npr. "Strane riječi u književnom jeziku", "Odnos prema stranim riječima" ili "Ne upotrebljavajmo nepotrebni stranih riječi") te, posebno uspješno,

problematikom reda riječi (usp. "O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta u hrvatskosrpskom jeziku").

Treba reći da su na Jonkea s tim u vezi ponešto utjecala i izvanredno važna dostignuća praškoga strukturalizma, posebno ona vezana za tzv. elastičnu stabilnost (ili gipku postojanost) standardnoga jezika (usp. "Princip elastične stabilnosti" ili "O slobodi i postojanosti književnog jezika") i ona vezana za polifunkcionalnost standardnoga jezika (usp. "O raznolikoj službi književnog jezika"). Pa ipak, mora se reći da praški strukturalizam nije ostavio posebno dubokoga traga u Jonkeovu znanstvenom profiliranju. To se dogodilo ponajviše zato što se Jonke u vrijeme svoga studijskog boravka u Pragu, kad se imao prilike i izravno upoznati s djelovanjem pojedinih prazana, uglavnom nije bavio jezikoslovljem.

Kad je riječ o novosadskom sastanku, dogovoru i novosadske pravopisu, valja reći da je Jonke bio najaktivniji sudionik novosadskoga dogovora s hrvatske strane (dobrim dijelom i zato što je među sudionicima novosadskoga sastanka s hrvatske strane bio jedini jezikoslovac koji se bavio standardološkom problematikom suvremenoga jezika – ostali sudionici s hrvatske strane bili su: Josip Hamm, Mate Hraste, Mirko Božić, Marin Franičević i Jure Kaštelan). U dosta slučajeva ostajao je i doslovce sam s druge strane pregovaračkoga stola, osobito kasnije kad je upozoravao na neke posljedice novosadskoga dogovora koje su bile nepovoljne za hrvatsku stranu. U takvim situacijama naime ostajao je često bez podrške i najbližih suradnika. Posebno je to dolazilo do izražaja u mnogim polemikama koje je vodio između 1955. i 1971. godine s brojnim srpskim jezikoslovcima, književnicima, političarima i/ili raznolikim "politkomesarima", kakvi su bili npr. M. Stevanović, J. Vuković, M. S. Lalević, M. S. Moskovljević, Đ. S. Rašović, S. Marković, O. Davičo, A. Isaković itd. U nekim je od tih polemika Jonke izlagan uvredama i podmetanjima, proglašavan osobom koja razbija bratstvo i jedinstvo, koja se zalaže za "cepanje" jezika, a time i za ozloglašeni hrvatski "separatizam" itd. Jonke se međutim nikako nije mogao složiti s mišljenjem većine njegovih oponenta prema kojemu u hrvatskom/srpskom jeziku na postoje nikakve varijante, nego da je riječ o jednom i jedinstvenom jeziku. Bio je energično protiv toga da se u jezičnim priručnicima ili bilo gdje drugdje daje prednost srpskim jezičnim osobitostima, a da se hrvatske osobitosti proglašavaju regionalnima, provincijalnima ili iz bilo kojih razloga nepoželjnima, odnosno čak i nepravilnima. Smatrao je, naprotiv, da je postojanje hrvatske i srpske varijante standardnoga jezika realnost koja se mora uvažavati i poštovati te bio energično protiv toga da se novosadski dogovor i/ili pravopis tumače tako kao da su Hrvati pristali na jedan i jedinstven oblik jezika i pravopisa.

I nakon Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika iz 1967. Jonke se našao pri vrhu onih koji su bili politički osumnjičeni iako nije sudjelovao u njezinu sastavljanju, što je bio dodatni vrlo teški udarac, jer je Deklaracija bila proglašena aktom usmjerenim na bratstvo i jedinstvo, činom političkoga sljepila, pokušajem političke diverzije, državnim udarom birokratizma pa čak i neprijateljskim gestom prema revoluciji (usp. opširnije o tome Samaržija 1990: 113).

Već sljedeće 1968. godine Jonke doživljava još jedan neugodan udarac, i to sa suprotne strane. Naime prvi svesci Rječnika dviju matica (tzv. adoka) dočekani su u Hrvatskoj poraznim kritikama (Tomislava Ladana, Dalibora Brozovića, Stjepana Babića, Radoslava Katičića i ostalih), a Jonke je bio jedan od urednika toga rječnika.

U odgovorima na napade Jonke je priznavao da u Rječniku ima i unitarističkih zastranjivanja, ali je u cjelini ipak branio osnovnu koncepciju Rječnika, a osobito se energično izjašnjavao protiv prijedloga da se rad na tom Rječniku obustavi. Kasnije se i Jonke priklonio mišljenju većine, ali je to ostavilo određenih tragova sumnje u njegovu dosljednost (kasnije će /i/ s tim u vezi biti napisano da je čak četiri puta u životu mijenjao stavove?).

Daleko najteži politički udarac Jonke je ipak doživio 1971. godine. Bio je tada aktualni predsjednik Matice hrvatske, a upravo je ta ustanova bila proglašena jednim od glavnih, ako ne i glavnim krivcem za sve ono što se događalo u vezi s tzv. maspokom i hrvatskim proljećem. Posljedica je naravno bila da je Jonke morao odstupiti s mjesta predsjednika zajedno sa svim Matičinim tijelima. Sljedeće godine (1972.) preporučeno mu je da uzme slobodnu studijsku godinu, a nakon nje stekao je uvjete za (nedobrovoljno) umirovljenje. Posljednje godine života proveo je u tišini, uglavnom u radu vezanom za Akademiju. Mûkom je dočekana i njegova smrt u ožujku 1979. U *Vjesniku*, u kojem je godinama vodio vrlo popularnu rubriku *Razgovori o jeziku*, vijest o njegovoj smrti objavljena je u jednoj rečenici i formulirana tako da se vidi kako ne bi bila ni objavljena da nije bilo priopćenja Jugoslavenke akademije znanosti i umjetnosti. Ta je vijest naime u cijelosti glasila: "Zagreb (Tanjug) – Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti saopćila je da je u četvrtak u Zagrebu, u 72. godini života umro profesor dr. Ljudevit Jonke, redovni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i profesor u mirovini Filozofskog fakulteta u Zagrebu".

Sažimajući ovaj portret prof. dr. Ljudevita Jonkea napisan povodom stote obljetnice njegova rođenja posebno bih upozorio na sljedeće:

Na proučavanju, popularizaciji i prevodenju češke književnosti u Hrvata nitko dosada nije učinio više od Ljudevita Jonkea.

Ne umanjujući nimalo nesporne zasluge hrvatskih vukovaca za hrvatski standardni jezik, treba reći da je Jonke bio prvi koji je uvjerljivo i utemeljeno upozorio na nepravedno zapostavljenu, a vrlo vrijednu i slojevitou jezikoslovnu djelatnost predstavnika zagrebačke filološke škole, posebno Adolfa Vebera Tkalčevića i Bogoslava Šuleka.

Jonke je, posebice kao urednik časopisa *Jezik* i autor brojnih jezikoslovnih rubrika po novinama i časopisima (osobito u *Telegramu* i *Vjesniku*), bio jedan od najznačajnijih hrvatskih djelatnika na području "primijenjene standardologije" i kulture hrvatskoga jezika. Osobit pečat toj djelatnosti daje njegov jezgrovit, domišljen i gotovo do savršenstva dotjeran način pisanja.

Upravo je nenadomjestiva uloga Ljudevita Jonkea kao vrhovnog autoriteta u standardnojezičnim i jezičnopolitičkim pitanjima u Hrvatskoj između pedesetih i početka osamdesetih godina 20. stoljeća. Unatoč brojnim poteškoćama kroz koje je prolazio i kompromisima koje je pritom morao praviti, njegovo je temeljno stajalište u vezi s tom problematikom ostalo dosljedno i jasno: Jezik Hrvata ima svoje i povijesno, i kulturološki, i nacionalno, i vjerski itd. uvjetovane posebnosti koje ne mogu i ne smiju biti žrtvovane nikakvim unitarnim političkim projektima i/ili tzv. višim ciljevima.

IZBOR IZ DJELA LJUDEVITA JONKEA

"Akcenatska problematika hrvatskosrpskoga književnog jezika", *Jezik*, 9/1, 1961-1962, str. 1-7.

Audio-vizualni tečaj hrvatskosrpskog jezika, sastavili Ljudevit Jonke, Ema Leskovar, Krunoslav Pranjić, Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1962.

"Bogoslav Šulek kao naš puristički savjetnik", *Pitanja književnosti i jezika*, 3/1-2, Sarajevo, 1956, str. 5-15.

"Borbe oko književnog oblika imeničkoga genitiva množine u 19. stoljeću", *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 1/1, Novi Sad, 1957, str. 94-113.

"Dikcionar Adama Patačića", *Rad JAZU*, knj. 275, 1949, str. 71-175.

Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

Hrvatski književni jezik danas, Školska knjiga, Zagreb, 1971.

"Ideološki osnovi Zagrebačke filološke škole 19. stoljeća", *Filologija*, 1, 1957, str. 587-594.

"Jezikoslovni rad Blaža Tadijanovića", *Časopis za hrvatsku poviest, jezik, književnost i umjetnost*, 2/1-4, 1944, str. 1-19.

Književni jezik u teoriji i praksi, Znanje, Zagreb, 1964 (21965).

"Mažuranićev ep i narodne pjesme koje pjevaju o smrti Smail-aginoj", *Rad JAZU*, knj. 264, 1938, str. 97-122.

O hrvatskome jeziku u Telegramu od 1960. do 1968, prir. Ivan Marković, Pergamena, Zagreb, 2005.

"O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta u hrvatskosrpskom jeziku", *Zbornik radova u čast Stjepana Ivšića*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1963, str. 171-182.

Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika, izradila Pravopisna komisija, stilizaciju teksta dali dr Ljudevit Jonke i dr Mihailo Stevanović, Matica hrvatska Zagreb i Matica srpska Novi Sad, 1960.

"Samoglasno r u književnom jeziku 19. stoljeća", *Rad JAZU*, knj. 327, 1962, str. 57-83.

"Slavenske pozajmljenice u Šulekovu 'Rječniku znanstvenoga nazivlja'", *Zbornik Filozofskog fakulteta*, knj. 3, Zagreb, 1955, str. 71-82.

"Sporovi pri odabiranju govora za zajednički književni jezik u Hrvata u 19. stoljeću", *Radovi Slavenskog instituta*, 3, 1959, str. 5-34.

"Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji", *Zbornik Filozofskog fakulteta*, knj. 2, Zagreb, 1954, str. 67-81.

"Veberove zasluge za naš književni jezik", *Rad JAZU*, knj. 309, 1956, str. 33-80.

"Vrazova korespondencija u 'Muzeju kraljevine Češke'", *Građa za povijest književnosti hrvatske*, JAZU, knj. 13, 1938, str. 137-151.

OSNOVNA LITERATURA O LJUDEVITU JONKEU

Stjepan Babić, 1993: "Ljudevit Jonke (1907-1979)", *Portreti hrvatskih jezikoslovaca*, Biblioteka Hrvatski radio, Zagreb, str. 271-277.

"Ljudevit Jonke – život i djelo", *Zbornik radova s dvodnevnog znanstvenog skupa uz 365. godinu osnutka Gimnazije*, Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci (1627-1992), Rijeka, 1993, str. 49-89 (prilozi: M. Samardžije, D. Stolac, L. Badurina, M. Turk, J. Silića i G. Bogdanović)

Ivo Pranjković, 1993: *Kronika hrvatskoga jezikoslovlja*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 135-146.

Marko Samardžija, 1990: *Ljudevit Jonke*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb.

"Znanstveni skup o Ljudevitu Jonkeu", *Svjetlo*, 1, Karlovac, 1998, str. 65-114 (prilozi: M. Samardžije, N. Opačić, D. Sesar, I. Pranjkovića, N. Koharovića, S. Damjanovića, S. Botice, A. Šojata, J. Silića i Z. Jelaska)

THE HUNDREDTH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF LJUDEVIT JONKE

SUMMARY

The article describes the life and work of Ljudevit Jonke on the occasion of the hundredth anniversary of his birth. The author comes to the conclusion that the role of Ljudevit Jonke as a supreme authority regarding questions of the standard language and of language policy in Croatia from the fifties to the seventies of the last century is irreplaceable.

KEY WORDS: *Jonke, Croatian standard language, the journal Jezik (Language)*